

УДК 378.8

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Г.В.Ткачук

Анотація. У статті розглядаються проблеми активного творчого розвитку студентів, реалізації та самореалізації їхніх творчих здібностей. Аналізується питання впливу творчої компоненти на ефективність навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: творчість, самореалізація, освітня модель, А.Маслоу, особистісно зорієнтоване навчання.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы творческого развития студентов, реализации и самореализации их творческих способностей. Анализируется вопрос влияния творческой компоненты на эффективность учебно-познавательной деятельности.

Ключевые слова: творчество, самореализация, образовательная модель, А.Маслоу, личностно ориентированное обучение.

Annotation. The article deals with the problems of creative development of students, realization and self-realization of their creativity. Also it analyses the matter of influence of the creative component on the efficiency of educational and cognitive activity.

Key words: creativity, self-realization, educational model, A. Maslow, personally oriented learning.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне суспільство стикається із зростаючою кількістю невирішених проблем, тому воно прямо та опосередковано змушує свої інститути шукати способи їх розв'язання через розкриття резервів творчого людського потенціалу. В цих умовах необхідна освітня модель, орієнтована не стільки на ретрансляцію минулого, скільки на конструювання прогресивного майбутнього, на природо- та культуровідповідний розвиток усіх сфер людської діяльності. Така модель припускає заміну доктрини "освіта як викладання" на доктрину "освіта як творення", що визначає напрямок змін в методології сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми реалізації творчої освітньої моделі у сучасній педагогіці досліджували свого часу іноземні та вітчизняні науковці. Серед найбільш відомих можна назвати Л.Виготського, С.Вітвіцьку, М.Воробйова, Т.Дуткевич, А.Духавневу, А.Кіктенко, А.Маслоу, Н.Мойсеюк, С.Ніколаєнка, О.Пєхоту, І.Підкасистого, М.Сметанського, О.Столяренко, О.Хуторського, В.Шахова та багатьох інших. Всі вони розглядали творчість як фактор активізації навчального процесу, психологічну активність студентів тощо. Проте в

їхніх дослідженнях всебічно не проаналізовано творчість учасників навчального процесу, не повною мірою висвітлено всі проблеми, пов'язані з реалізацією творчості студентів в оновленій освітній моделі.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз проблематики творчої самореалізації студентів як педагогічного і психологічного феномена навчального процесу. Основним завданням статті є доведення дієвості оновленої моделі освіти для всебічного розвитку творчих здібностей суб'єктів навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіту можна розглядати як систему, процес і результат процесу пізнання. У світі склалися кілька моделей освіти. В Україні утверджується феноменологічна модель освіти (А.Маслоу, А.Комбс, К.Роджерс та інші), яка має назву особистісно зорієнтованої гуманістичної моделі. Ця модель передбачає персональний характер освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Освіта розглядається як гуманістична у тому значенні, що вона більш повно й адекватно відповідає дійсній природі людини, допомагає їй виявити те, що закладено природою. Педагоги цієї орієнтації створюють умови для самопізнання, саморозвитку індивідуальності [1: 96]. Навчання, що спрямовують ззовні, повинно поступитись місцем учінню, спрямованому зсередини, що й відкриває найбільш сприятливий шлях до самореалізації особистості. Функція учіння, згідно з цією логікою, полягає у створенні умов для реалізації студентом своїх природних потенціалів, самоактуалізації власного "я". У вищій школі педагогічний трикутник (передавання знань – засвоєння знань – побудова системи знань) доповнюється професійним трикутником, що пов'язує навчальну, виховну й науково-професійну діяльність викладачів і студентів. Творча самореалізація студентів як завдання процесу навчання розкривається у трьох взаємопов'язаних цілях: створенні студентом освітньої продукції з предметів, які вивчаються; засвоєнні ним базового змісту цих предметів через зіставлення з власними результатами; побудові індивідуальної освітньої траєкторії з опорою на свої особистісні якості.

На перше місце в освітньому процесі даного типу виступає пізнання студентом реальної дійсності. Після отримання відповідних знань та досвіду відбувається вивчення студентом досягнень людства в цій дійсності. Діяльність, яка веде до створення освітніх продуктів, відкриває та розвиває здібності студента, своєрідність яких сприяє побудові його індивідуальної освітньої траєкторії. Конструювання особистих шляхів і освітніх моделей в єдиний загальноосвітній процес є однією з цілей навчання й головною метою освіти людей, здатних до створення не тільки особисто, але й суспільно значимих продуктів діяльності, здатних знаходити продуктивні рішення багаторівневих проблем, які виникають в неперервно змінному світі [7:50].

Серед загальних законів навчання важливе місце займає закон взаємозв'язку творчої самореалізації студента й освітнього середовища. За своєю природною і духовною суттю людина є творець. Ступінь реалізації творчого потенціалу студента залежить від умов, засобів і технологій, включених до забезпечення освітнього процесу. Вибір студентом мети навчання, відкритий зміст освіти, природовідповідна технологія навчання, можливість індивідуальної траєкторії, темпу і форм навчання – ці умови підвищують його творчу самореалізацію. Співвідношення між свободою і здатністю в різних моделях навчання проявляється по-різному. Навчання, орієнтоване на зовнішнє замовлення (соціальне, державне, батьківське), вимагає від викладача формувальних дій стосовно студента. Навчання, яке орієнтується на виявлення й реалізацію внутрішньої суті студента, передбачає створення викладачем такого середовища, яке було б найбільш сприятливим для розвитку здібностей дитини. Таку освіту не можна просто "дати", її можна лише забезпечити у той чи інший спосіб. Навчання, яке орієнтується на створення гармонічного природного середовища, забезпечує самореалізацію.

Зв'язок між зовнішніми обставинами та творчим потенціалом людини здійснюється через самореалізацію. Збігаючись за своєю сутністю зі свідомою діяльністю людини, самореалізація виступає як її особливий суб'єктивний смисл. Вона охоплює весь шлях внутрішньої індивідуальної мети – від першої думки про неї до матеріального втілення. Самореалізацію не можна зрозуміти за окремим її актом. Це є процес і підсумок цілісної життєдіяльності людини, який полягає в упредметненні всього комплексу індивідуальних здібностей і веде до перетворення особистості на суб'єкта життя. Однією з основних потреб людини є потреба пізнання, яка існує у людини завжди, і просто щезнути вона не може, а лише деформується, викривляється, перетворюється у псевдопотребу. Розвитку творчих можливостей сприяє не просто будь-яка інтелектуальна діяльність, а тільки та, яка ініційована потребою пізнання. Специфічне призначення здібностей – передбачення нової діяльності, випередження і наступна діяльність індивіда і "вихід" за межі, що вже склалися. Саме в цьому можна побачити спеціальне завдання здібностей: у русі, змінах, перетворенні наступної індивідуальної діяльності.

Серед зарубіжних робіт з теорії мотивації найбільший інтерес представляють роботи А.Маслоу, оскільки він враховує потребу особистості в творчості. У своїй теорії науковець виділяє п'ять рівнів мотивації поведінки й відповідних потреб особистості: *фізіологічні потреби*: "організм одночасно

проявляє нахил до в'ялості та ліні і прагнення менше напружуватись, але поряд з цим відчуває потребу в активності, стимуляції і збудженні” [5: 61]; *потреби в безпеці*: захищеність; стабільність; залежність; захист; відсутність страху, тривоги й хаосу; потреба в структурі, порядку, законі та обмеженнях; сили покровителя [5:63]; *потреба в любові та належності*: “якщо фізіологічні потреби й потреби в безпеці задоволені достатньою мірою, з’являються потреби в коханні, прив’язаності та належності, і весь цикл, описаний вище, повторюється на новій основі” [5:65]; *потреба в повазі*: “всі люди в суспільстві мають потребу в стабільній, обгрунтованій, зазвичай високій самооцінці, в самоповазі або почутті власної гідності і в повазі навколишніх людей. ...Сила, досягнення, адекватність, майстерність і компетентність, упевненість перед обличчям зовнішнього світу, незалежність і свобода” [5:67]; *потреба в самореалізації*: “людина повинна бути тим, чим вона може бути. Люди повинні зберігати вірність своїй природі”. Цей термін був уведений Куртом Гольдштейном і, на думку А.Маслоу, стосується “бажання людей реалізувати себе, а саме схильності проявити в собі те що в них закладено потенційно. Ця схильність може бути виявлена як бажання у вищій мірі проявити притаманні людині відмінні риси, щоб досягти всього, на що вона здатна” [5:68].

У своїх наукових роботах А.Маслоу висловив думку, що всі люди які самореалізуються, креативні – чи в художньому, чи в науковому, чи в іншому напрямках – але обов’язково креативні. Він наголошував на існуванні багатьох різних шляхів розв’язанню проблеми. На його думку, навчання має бути спрямованим на особистісне зростання, на розвиток здатності робити вибір, відмовляти. Трансперсональне переживання спрямоване на нового учня і нове суспільство, а трансперсональне навчання, в свою чергу, означає навчання людини загалом, процес визначення людьми містичного в них самих. Акцент робиться на тому, як навчити вчитися. Учіння – це процес, подорож, яка є відображенням відкриття й подальшого дослідження особистісної трансформації. А.Маслоу вважав, що школи повинні допомагати людям заглядати в самих себе і на основі отриманих в результаті знань створювати власну систему цінностей. Крім того, науковець твердо вірив у невіддільність здоров’я індивіда від колективного здоров’я, і точнісінько так само, як особистісного розвитку від розвитку духовного. Стимулом до навчання є конкретні результати й можливість судити про свої істинні нахили. Більше уваги потрібно приділяти органічній природі учіння й потребі вірити в свої сили. Очевидно те, що при прагненні глибше проникнути в своє “Я” зростає роль високих очікувань і прийомів підвищення здатності до навчання.

Проблема виявлення та розвитку здібностей і талантів, інтересів і нахилів людини здавна хвилювала багатьох видатних філософів, педагогів і державних діячів. Ще Клод Адріан Гельвецій 200 років тому у своїй книзі “Про людину, її розумові здібності і її виховання” стверджував, що всі люди зі звичайною нормальною організацією володіють однаковими розумовими здібностями. На протигагу йому інший не менш знаменитий письменник Дені Дідро стверджує, що виховання може багато, але не все. Розвинути, на його думку, можна тільки те, що дала у зародку природа. Теорія Гельвеція для Дідро неприйнятна, тому що, слідуючи їй, вчителі марно витрачають час і сили, навчаючи весь клас речам, “до яких вони не мають природних нахилів”; в результаті суспільство заповниться “хмарою посередності” [6:66].

На жаль, рух до визнання людського потенціалу сприймається в системі освіти як щось нове. Традиційна освіта все ще спрямована на пристосування індивіда до вже існуючого суспільства, хоча гуманістично налаштовані діячі сфери освіти ще в 1960-х рр. закликали суспільство сприймати своїх членів як унікальних і автономних індивідів. Учені-педагоги і психологи сьогодні одностайні в головному: творчі здібності й обдарованість формуються і розвиваються в діяльності, багатогранній і багатоплановій. У їх прояві й розвитку велику, але не провідну роль відіграють вроджені задатки, темперамент, характер, спрямованість особистості. Однак основна відмінність в розумовому розвитку виникає за рахунок кількох основних факторів: умови життя в сім’ї, характер і система учіння; професійна майстерність, рівень спеціально-предметної, науково-педагогічної і загальної освіченості і культури вчителя; наявність підручників і навчальних посібників, які збуджують і розвивають у них з необхідною систематичністю й послідовністю процес творчого пізнання й уяви, інтерес до самовиховання і самоосвіти.

Висновки. Розвиток творчих здібностей студентів вимагає врахування таких дидактичних умов, як: забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних завдань процесу навчання; створення сприятливої навчальної атмосфери і забезпечення емоційності навчання; динамічність, різноманітність форм, методів, прийомів навчання (викладання та учіння); спрямованість їх на розвиток активної пошукової діяльності студентів; педагогічно правильне використання принципів дидактики; орієнтація студентів на систематичну самостійну роботу над матеріалом поза аудиторією і правильна організація освіти у напрямку задоволення соціальних та індивідуальних потреб студента; створення та правильне використання системи педагогічних стимуляторів активізації учбової діяльності студентів. Всі ці умови

успішно реалізуються у феноменологічній освітній моделі, розробленій А.Маслоу. У подальшому доцільним є розробка змісту оновленої моделі розвитку творчості майбутніх професіоналів.

Література

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Житомир : Вид-во Житомирського. пед. ун-тету, 2003. – 232 с.
2. Освітні технології : навч.-методичний посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг.ред. О.М. Пехоти. – К. : А.С., 2001. – 256 с.
3. Дуткевич Т.В. Психологія творчості : навчальний посібник для студентів ВНЗ психолого – педагогічних спеціальностей / Т. В. Дуткевич. – Камянець – Подільський : видавець М. І. Мошак (агентство “МЕДОБОРИ”), 2003. – 134 с.
4. Духавнева А.В. История зарубежной педагогики и философии образования / А. В. Духавнева, Л.Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2000. – 480 с. – [Серия «Учебники, учебные пособия»].
5. Маслоу А. Мотивация и личность – [3-е изд.] / А. Маслоу. –СПб. : Питер, 2003. – 352 с.- [Серия «Мастера психологии»].
6. Развитие познавательных интересов и творческих способностей учащихся / б.а. – [Вып. XI]. – М. : НИИ общей педагогики АБН СССР, 1977. – 87 с.
7. Хуторской А.В. Современная дидактика : учебник для вузов / А.В. Хуторской. – СПб : Питер, 2001. – 544с. – [Серия «Учебник нового века»].
8. Maslow A.N. Creativity self-actualising people / Abraham .Maslow // Anderson H.H. Creativity and its cultivation. – Harper : Gale & Co., 1980. – 56 p.